

І. А. Шубенко, к. е. н., доцент,
кафедра фінансів і кредиту

ПЕНСІЙНЕ СТРАХУВАННЯ ЧЛЕНІВ ОСОБИСТИХ СЕЛЯНСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ

Постановка проблеми. Нині на тлі фінансових, політичних криз, високого рівня офіційного безробіття, низьких доходів у сільськогосподарській галузі виробництва, невеликі за розміром особисті господарства продовжують відігравати значну роль як у забезпеченні країни продовольством, так і у вирішенні багатьох проблем сільського населення. Такі господарства на думку провідних українських вчених створюють зайнятість населення, пом'якшують міграційні процеси, підвищують рівень життя і, фактично, здійснюючи свою діяльність на свій ризик не вимагаючи від уряду ні дотацій, ні пілг, ні зменшення рівня оподаткування [1, 3, 5]. Поряд із цим, члени особистих селянських господарств переважно є виключеними із системи пенсійного страхування. У системі загальнообов'язкового соціального страхування вони можуть брати участь лише на добровільних засадах, що передбачено Законом України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування», але кількість таких громадян, є доволі низькою. Тому потребує вдосконалення питання пенсійного забезпечення членів особистих селянських господарств.

Аналіз останніх публікацій. Дослідження вчених-економістів спрямовуються на вивчення зарубіжного досвіду реформування пенсійних систем, переходу від солідарних систем пенсійного забезпечення до більш складніших – багаторівневих. Інші – спрямовують свої зусилля на вивчення досвіду вітчизняної системи пенсійного забезпечення та пошуку шляхів її вдосконалення. Серед них, найбільш відомими є праці таких економістів Д.В. Полозенко, В.В. Гордієнко, В.В. Даценка, Г.Г. Мистрицької, Л. Ткаченко, Ю.С. Конопліної та інші. Але не вирішеною проблемою залишається питання пенсійного забезпечення членів особистого селянського господарства, адже більшість таких громадян не сплачують внески до ПФУ, а тому не можуть у майбутньому розраховувати на пенсію.

Результати дослідження. Члени особистого селянського господарства є особами, які забезпечують себе роботою самостійно і відповідно до Закону України «Про зайнятість населення» належать до зайнятого населення за умови, що робота у цьому господарстві для них є основною. Але як показує спостереження така зайнятість, є, швидше,

можливістю для виживання сімей, які проживають у сільській місцевості, а не свідомим вибором. Діяльність членів особистого селянського господарства нерозривно пов'язана із домашнім господарством. Забезпечуючи виробництво продуктів харчування, такі господарства виробляють сільськогосподарську продукцію для реалізації її частини на ринку, а також для відтворення виробництва.

Такі господарства мають цілу низку переваг перед іншими формами організації виробництва сільськогосподарської продукції. По-перше, вони мають могутній потенціал розширення внутрішнього виробництва сільськогосподарських товарів. По-друге, особисті господарства – основа зникаючого сільського населення, по суті, головне джерело його виживання. По-третє, вони мають велике соціальне значення, адже доходи, одержані від реалізації сільськогосподарської продукції використовуються на продукти харчування, оздоровлення, відпочинок і туризм, виховання дітей, культурне відтворення тощо для малозабезпечених верств населення. По-четверте, функціонуючі особисті селянські господарства можна розглядати як складову одиницю для розвитку великих форм господарювання на основі кооперування або інтегрування. Поряд із перевагами таких господарств, вони мають цілий пласт проблем.

Зокрема, відсутність стабільних і надійних каналів реалізації виробленої продукції, що не дає змогу формувати стабільні джерела фінансових ресурсів. Особисті селянські господарства мають в обмеженій кількості матеріально-технічні ресурси, базуються переважно на ручній праці і засобах малої механізації, члени особистих селянських господарств мають обмежений доступ до кредитів. Таким господарствам складно самостійно адаптуватися до вимог аграрних ринків. Все це у сукупності стримує розвиток пенсійного страхування у майбутньому нинішнього працездатного населення, яке здійснює діяльність у сфері виробництва та реалізації сільськогосподарської продукції.

В особистих господарствах працює більше половини всього населення, зайнятого у сільському господарстві, – голови господарств і їх родини. І як вже наголошувалося, фактично в Україні задеклароване право на добровільну сплату єдиного соціального внеску. Проаналізуємо, який єдиний соціальний внесок має сьогодні сплатити особите селянське господарство до ПФУ. У 2016 році встановлено єдину ставку нарахування ЄСВ в розмірі 22% до усіх видів доходів, на які раніше нараховувався ЄСВ. Виняток становитимуть тільки спеціальні ставки нарахування ЄСВ для інвалідів. З грудня 2016 року мінімальна ставка страхового внеску становить 341 грн. Якщо

врахувати збільшення мінімальної заробітної плати, то за 2016 рік на одного члена особистого селянського господарства припадає мінімальний страховий внесок ЄСВ у розмірі 3786,64 грн. Причому лише за умови щомісячної сплати єдиного внеску до Пенсійного фонду України в розмірі, не меншому за мінімальний страховий внесок, до страхового стажу зараховується весь календарний період. Це дозволяє забезпечити фінансову стабільність у разі досягнення пенсійного віку. Якщо членами особистого селянського господарства є двоє осіб, то сума мінімального внеску, зростає відповідно вдвічі та є досить високою для такого господарства. Питання сплати єдиного соціального внеску, звичайно, спонукає провести дослідження джерел доходів та їх розмір. Доходи від ведення особистого селянського господарства залежать від багатьох факторів – як соціальних – наявності працездатних членів господарства, кількості членів родини, віку, ступеня прояву господарської активності, так і економічних – напряму господарської діяльності, розміру земельних ділянок, урожайності, продуктивності худоби, наявності власної техніки, здатності швидко і в необхідній кількості реалізувати надлишки виробленої продукції.

Для цього скористаємося дослідженнями Державного комітету статистики щодо самооцінки домогосподарств рівня своїх доходів за 2015 р. Дослідження проводилося у січні 2016 р. Для цього, припустимо, що домогосподарство у сільській місцевості – це і є особисте селянське господарство, адже як показують власні спостереження, лише невелика кількість селян не може за критеріями бути віднесена до особистого селянського господарства. Члени особистих селянських господарств, оцінюють свої доходи невисоко, 43,3% респондентів зазначає, що їм було достатньо коштів, але заощаджень вони не робили. Наступна категорія респондентів, а це майже 44% вказали, що постійно відмовляли у найнеобхіднішому, крім харчування. Невелика частка селян (5,5 %) взагалі не змогли забезпечити навіть достатнє харчування. І лише 7,3% громадян вказали, що рівень їх доходів був достатнім і вони могли робити заощадження [10, с. 15]. Враховуючи збільшення цін на енергоносії у 2016 року, ситуація не покращиться. Рівень бідності та зубожіння на селі лише поглибиться. Тому однією із нагальних проблем на селі є низький рівень доходів, що унеможливує сплату внесків до системи соціального страхування. Нині теоретично, вирішення питання пенсійного страхування громадян – членів особистих селянських господарств можна здійснити такими шляхами: по-перше, добровільна сплата єдиного соціального внеску до ПФУ (залишити все так як є);

по-друге, сплата страхових внесків через зміну організаційного статусу господарювання із доступом до державних преференцій та допомоги, по-третє, зниження ставок єдиного соціального внеску для сільськогосподарських виробників.

Перший варіант можуть розглядати фінансово сильні особисті селянські господарства, які вже готові змінити статус та стати підприємцями, вони здобувають статус сімейної ферми, і продовжують свою діяльність. 31 березня 2016 року Верховна Рада прийняла в другому читанні та в цілому законопроект №1599 «Про внесення змін до деяких законів України щодо стимулювання створення та діяльності сімейних фермерських господарств». Законом передбачається внесення змін і доповнень до законів «Про фермерське господарство» та «Про особисте селянське господарство» з метою створення правових, економічних та соціальних передумов трансформації особистих селянських господарств в сімейні фермерські господарства з набуттям статусу юридичної особи чи фізичної особи-підприємця – виробника сільськогосподарської продукції.

Другий – можуть обрати невеликі за розмірами особисті селянські господарства, через їх об'єднання у кооперативи, які мають статус неприбуткових організацій. Щоб згуртувати членів особистих селянських господарств слід їм запропонувати ті преференції, які вони не можуть мати, здійснюючи діяльність відособлено. З нашої позиції це має бути сплата єдиного соціального внеску. Так як тариф у системі соціального страхування є досить високими, а з ростом мінімальної заробітної плати, не варто сподіватися на його зниження, держава має подбати про такі кооперативи та сімейні ферми і компенсувати вартість сплати ними єдиного соціального внеску, особливо це питання гостро стоїть на етапі формування та становлення. Такий крок стане не лише поштовхом до розвитку кооперативного руху на селі, але і вирішить питання пенсійного забезпечення досить великої частки громадян, яке потребує належного соціального, а особливо пенсійного страхування.

Висновки. Члени особистих селянських господарств забезпечують країну необхідними продуктами харчування та сільськогосподарською сировиною, одержуючи невисокі доходи, і не маючи відповідного соціального захисту через те, що не включені у систему соціального страхування, у першу чергу, пенсійного. У майбутньому, це призведе, до того, що значний прошарок громадян на селі не зможе підтвердити свій страховий стаж, що призведе до неможливості виплати їм пенсій. Сплата єдиного соціального внеску до ПФУ на добровільних засадах є дорогим для більшості селян, і сприймається як несправедливий. Тому вважаємо, за необхідне запровадити дотування сплати єдиного

соціального внеску до ПФУ тим громадянам, які займаються виробництвом сільськогосподарської продукції та є членами кооперативів або сімейних ферм. Адже сільськогосподарська кооперація та фермерство мають гарні перспективи розвитку, так як сприяють витісненню торгових посередників із аграрного ринку, забезпечують вищі доходи дрібних товаровиробників, створюють додаткові робочі місця на селі.

Список використаних джерелБутко

1. Бутко М.П. Проблеми зайнятості на селі та інституційні аспекти їх розв'язання в контексті сільського розвитку [Електронний ресурс] / М.П. Бутко // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України – 2015. – Вип. 3. – С. 33–38 Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sepspu_2015_3_9

2. Даценко В. В. Пенсійне страхування в фінансовій системі держави: монографія / В. В. Даценко, Л.Б. Баранник; Дніпропетр. держ. фін. акад. – Д.: ДДФА, 2013. – 135 с.

3. Збарський В. К. Особисті селянські господарства: місце і роль у продовольчому забезпеченні країни / В. К. Збарський, М.П. Канінський // Агроінком. – 2008. – № 1-2. – С. 27-32.

4. Конопліна Ю. С. Система соціального страхування в контексті сучасних економічних та демографічних тенденцій: монографія / Ю. С. Конопліна. – Суми, 2011. – 100 с.

5. Кропивко М. Особисті селянські господарства: феномен чи об'єктивні обставини / М. Кропивко // Економічний дискурс. – 2016. – Вип. 1. – С. 11-21.

6. Митрицька Г. Г. Пенсійне страхування у солідарній системі страхування України: монографія / Г. Г. Митрицька; Чернів. Нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці: Місто, 2015. – 239 с.

7. Про внесення змін до Закону України «Про фермерське господарство» щодо стимулювання створення та діяльності сімейного фермерського господарства»: Закон України від 31 березня 2016 року № 1067-VIII [Електронний ресурс] Режим доступу: zakon.rada.gov.ua.

8. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 8.07.2010 №2464-VI [Електронний ресурс] Режим доступу: zakon.rada.gov.ua.

9. Про особисте селянське господарство: Закон України №742-IV від 15.05.2003 [Електронний ресурс] Режим доступу: zakon.rada.gov.ua.

10. Самооцінка домогосподарствами України рівня своїх доходів (за даними вибіркового опитування домогосподарств у січні 2016 року): Стат. Збірник.: К.: 2016. – 78 с.